

Валентина Здановська,
молодший наук. співробітник НБУВ

Інформаційно-бібліотечний складник сайтів науково-дослідних установ НАН України

У статті представлено результати порівняльного аналізу інформаційно-бібліотечних ресурсів, представлених на веб-сайтах науково-дослідних установ НАН України, проаналізовано їхні види, актуальність, інформативність, форми представлення тощо.

К л ю ч о в і с л о в а: веб-сайт; інформаційно-бібліотечний ресурс; бібліотека наукової установи.

There are the results of comparative analyse of informational and library resources presented on web site presented in the article. Their kinds, actuality, informing, forms of presentation etc were analysed.

K e y w o r d s: web site, informational and library resources, library scientific institutions.

З а час свого функціонування науково-дослідні установи (НДУ) НАН України акумулювали значний універсальний та багатогалузевий, за своєю тематикою, бібліотечно-інформаційний ресурс. Він сьогодні нараховує понад 9 млн одиниць зберігання [5]. Завдяки стрімкому розвитку інформаційно-комунікаційних технологій існуючий ресурс поступово доповнюється галузевими електронними ресурсами, які надаються у користування широкому загалу науковців через веб-сайти НДУ.

Сучасні веб-сайти НДУ – це інформаційний ресурс, що відображає загальні відомості про установу, її участь у різних проектах; результати наукової роботи; кадрову, економічну, звітну документацію, партнерські зв'язки та ін. Значне місце у цьому ресурсі займає інформаційно-бібліотечний складник.

З метою вивчення інформаційно-бібліотечної компоненти веб-сайтів НДУ було проаналізовано сайти 78 із 107 науково-дослідних установ НАН України, представлених на інформаційному порталі НБУВ (ще не мають сайтів 18 установ, сайти 11

установ не відкрилися), виявлено наявні на них інформаційно-бібліотечні ресурси, визначено їхні види, рівень розкриття інформації, актуальність і оновлюваність; приналежність ресурсів; форми представлення.

Аналіз контенту веб-сайтів НДУ показав, що наявні інформаційно-бібліотечні ресурси цих установ можна умовно поділити на власностворені (установами або бібліотеками, що функціонують в їхній структурі) і такі, до яких НДУ надають доступ через свої сайти (БД провідних виробників наукової інформації; інформаційні матеріали наукових товариств та галузевих порталів; електронні бібліотеки, електронні журнали та електронні версії друкованих журналів; сайти вітчизняних і закордонних наукових установ-партнерів, провідних бібліотек, видавництв тощо).

У статті наводяться результати аналізу інформаційно-бібліотечних ресурсів, створених і представлених на сайтах безпосередньо науково-дослідними установами та їхніми бібліотеками. Йдеться про видання інститутів, статті співробітників, електронні репозитарії установ; електронні ката-

логи і проблемно-орієнтовані БД бібліотек інститутів. Зауважимо, що усі ці ресурси представлені досить широко, але вони суттєво відрізняються своїми хронологічними межами, доступністю та сервісом для зовнішніх користувачів.

Інформацію про видання інститутів можна знайти на різних веб-сторінках, а саме: «Видання інституту», «Публікації», «Наукові праці», «Історична довідка», «Персональні сторінки», «Новини» тощо. Хронологічні межі та форми подання цієї інформації також дуже відрізняються. Переважна більшість НДУ представляють видання за останні 5–10 років у вигляді бібліографічних списків (монографій співробітників, збірників наукових праць, тез конференцій, навчальних посібників, підручників, довідкових видань, аналітичних матеріалів, авторефератів дисертацій). Водночас Інститут чорної металургії подає перелік своїх видань за 1940–2001 рр., Донецький фізико-технічний інститут за 1966–2007 рр., Інститут проблем міцності за 1966–2008 рр. Лише 16 науково-дослідних установ* дають посилання на повні тексти окремих видань, представлених у бібліографічних переліках. Інститут фізики конденсованих систем у розділі «Препринти» наводить перелік препринтів за 1996–2009 рр. з посиланнями на їхні повні тексти.

Слід відзначити, що найбільш широко електронні версії своїх видань представляють: Інститут історії України, Інститут регіональних досліджень, Інститут філософії, Рада по вивченню продуктивних сил. Інститут проблем реєстрації інформації пропонує свою продукцію на CD-ROM, причому оформити замовлення можна на сайті, а Інститут ботаніки на веб-сторінці своєї бібліотеки пропонує перелік монографій співробітників для обміну.

Такі наукові установи, як: Інститут географії, Інститут геологічних наук, Інститут проблем моделювання в енергетиці, Інститут технічної механіки подають на своїх сайтах лише фото обкладинок підготовлених ними видань, а на сайті Інституту

* Інститут археології; Інститут біології південних морів; Інститут біохімії; Інститут ботаніки; Інститут відновлювальної енергетики; Інститут гідромеханіки; Інститут демографії і соціологічних досліджень; Інститут літератури; Інститут математичних машин і систем; Інститут світової економіки і міжнародних відносин; Інститут соціології; Інститут фізики конденсованих систем; Інститут філософії; Рада по вивченню продуктивних сил; Український науково-дослідний інститут лісового господарства та агролісомеліорації; Український науково-дослідний гідрометеорологічний інститут.

економіки промисловості у розділі «Новини» йдеться про вихід у світ нової книги із серії «Бібліографії вчених України» без зазначення її назви. Мета створення таких ресурсів не зовсім зрозуміла, адже відсутність бібліографічного опису, анотацій, змісту, а тим більше повних текстів, не сприяє оперативному інформуванню науковців, придбанню видань, їх використанню з науковою метою, не дає змоги зробити посилання на них та ін.

Вивчення інформаційно-бібліотечного складника веб-сайтів НДУ засвідчило відсутність єдиних підходів і до подання інформації про публікації науковців. І як наслідок, відомості можна знайти на різних сторінках сайтів НДУ: «Публікації», «Структура», «Відділи», «Персоналії», «Наші співробітники», «Історія створення». Не зважаючи на те, що деякі установи називають їх базами даних, по суті, вони такими не є, адже їхні складники індивідуально не доступні і не можуть бути знайдені за допомогою пошукової системи [3]. І це суттєво обмежує пошукові та інформаційні можливості таких електронних ресурсів. Виняток становлять лише Головна астрономічна обсерваторія, яка на сторінці бібліотеки представляє електронну картотеку публікацій співробітників, Інститут біології південних морів, Одеський філіал Інституту біології південних морів, Морський гідрофізичний інститут, Карадазький природний заповідник – установи, що створюють електронні репозитарії видань і публікацій своїх співробітників, а також Інститут проблем природокористування, на сайті якого представлено бібліографічний перелік публікацій з можливістю пошуку за прізвищем автора.

Більшість установ наводять у бібліографічних переліках лише окремі або найбільш значущі публікації своїх науковців, позбавляючи користувачів можливості повноцінного пошуку і переходу до повнотекстових матеріалів. Інститут економіки і прогнозування, Інститут проблем моделювання в енергетиці пропонують користувачам сайтів анотовані бібліографічні переліки з частковими посиланнями на повні тексти публікацій. Інститут електрозварювання та Інститут фізики подають списки публікацій своїх науковців лише у зарубіжних журналах і збірниках матеріалів міжнародних конференцій. На сайтах Інституту зоології та Інституту теоретичної фізики можна знайти інформацію про англійські публікації їхніх співробітників у БД *Versita* й *Spires*. А ось на сайті Інституту світової економіки і міжнародних відносин розміщено відомості лише про кількість статей кожного з науковців без зазначення року публікації.

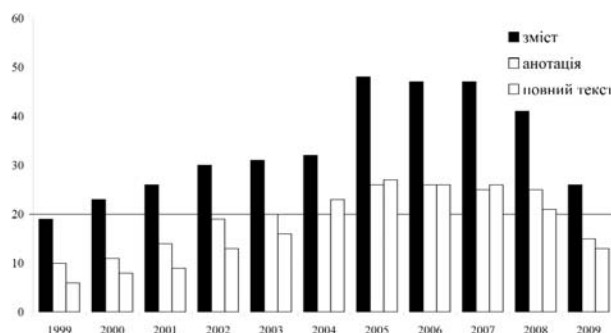
Слід зауважити, що суттєво відрізняються в усіх інститутах хронологічні межі представлення публікацій. Наприклад, Донецький фізико-технічний інститут подає бібліографічний перелік вибраних публікацій за 1981–1999 рр. та 2000–2005 рр., Інститут електрозварювання за 1993–2008 рр., Інститут регіональних досліджень за 1994–2004 рр., Інститут фізики конденсованих систем за 1997–2005 рр. (у той же час відсутня інформація за останні роки). Переважна більшість НДУ на своїх веб-сайтах, як і у випадку з окремими виданнями, представляє найбільш значущі публікації науковців за останні 5–10 років.

Говорячи про публікації співробітників, не можна обійти увагою і таке важливе джерело інформації, як «Особисті сторінки» науковців на сайтах НДУ. Слід зауважити, що їх поки що небагато, усі вони містять стандартну інформацію: біографічні дані, наукові інтереси, бібліографію праць (іноді з анотаціями, посиланнями на повні тексти в Інтернеті). Окремі науковці з особистих сторінок дають посилання на персональні сайти (співробітники Інституту політичних і етнонаціональних досліджень та Інституту філософії), на яких більш широко представлено їхні наукові інтереси і досягнення, анотації робіт, посилання на зарубіжні архіви і БД, персональні бібліотеки (бібліографічні переліки видань, фото обкладинок тощо). У такий спосіб вони доповнюють бібліотечну інформацію новими (у т. ч. іноземними) публікаціями, відсутніми в бібліотеці.

До числа власностворених інформаційно-бібліотечних ресурсів НДУ належать і наукові журнали, що видаються інститутами. З метою забезпечення якісно нового рівня повноти і оперативності задоволення інформаційних потреб, вдосконалення механізму оприлюднення творчого доробку науковців і на виконання відповідного наказу ВАК України* електронні копії переважної більшості з них представлені на інформаційному порталі НБУВ у розділі «Наукова періодика» (<http://www.nbuv.gov.ua>). На сайтах НДУ можна знайти інформацію про понад 100 видань, котрі представлені, здебільшого, як архіви номерів з посиланнями на зміст і двомовні анотації.

Сайт Радіоастрономічного інституту дає змогу відвідувачам шукати необхідні публікації в елект-

* Про затвердження Порядку передавання електронних копій періодичних друкованих видань на зберігання до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Наказ ВАК України від 07.07.2008 № 436/311.

Рівень відображення інформації в архівах номерів журналів, що їх видають НДУ

ронному архіві журналу «Радиофизика и радиоастрономия» за автором, назвою статті, анотацією. На повні тексти статей своїх журналів частково посилаються лише 22 установи**. А такі установи, як Фізико-хімічний інститут, Інститут математики, Інститут проблем міцності, Інститут фізіології, Інститут фізики напівпровідників пропонують користувачам сайтів посилання на англійські версії своїх журналів на сайтах Springer, EBSCOhost, Kluwer Academic та інші. Окремі видання, наприклад, «Слово і час» (Інститут літератури), «Біополімери і клітини» (Інститут молекулярної біології і генетики) та ін. мають власні сайти в Інтернеті. Водночас існує практика наведення інформації про свої журнали тільки у вигляді обкладинок і вимог для авторів (Інститут металофізики; Інститут мікробіології і вірусології), або лише зазначається, що установа видає декілька журналів, але будь-яка інформація про них відсутня чи наявна лише для одного з них (ГАО; Інститут металофізики; Інститут мікробіології і вірусології; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень; Інститут українознавства).

Характеризуючи інформаційно-бібліотечний ресурс сайтів НДУ, не можна обійти увагою матеріали, які пропонуються віддаленим користувачам

** Донецький фізико-технічний інститут; Інститут археології; Інститут біоорганічної хімії і нафтохімії; Інститут ботаніки; Інститут демографії і соціологічних досліджень; Інститут економіки і прогнозування; Інститут зоології; Інститут клітинної біології та генетичної інженерії; Інститут літератури; Інститут математики; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології; Інститут молекулярної біології; Інститут органічної хімії; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень; Інститут прикладних проблем механіки і математики; Інститут математичних машин і систем; Інститут регіональних досліджень; Інститут соціології; Інститут фізики напівпровідників; Інститут фізіології; Інститут філософії; Інститут ядерних досліджень.

бібліотеки цих установ. Вдалося виявити, що сьогодні із 99 бібліотек НДУ в Інтернеті представлені лише 42. Бібліотека Інституту фізіології та Інституту біології південних морів представлені на власних веб-сайтах, водночас про 7 бібліотек НДУ можна дізнатися лише з історичної довідки установи або з відомостей про структуру інституту. Як правило, така інформація не містить відомостей про типо-видовий склад бібліотечного фонду, інформаційну та довідково-бібліографічну діяльність, ЕК та БД, послуги, що надає бібліотека. Дев'ять бібліотек представлені як підрозділи відділів науково-технічної інформації, і у довідці про себе вони подають відомості про бібліотечні фонди із зазначенням рідкісних видань і особових бібліотек учених (Донецький фізико-технічний інститут, Інститут історії України, Інститут літератури, Інститут проблем міцності, Інститут фізики, Рада по вивченню продуктивних сил та ін.), обмінних фондів (Інститут ботаніки, Інститут історії України та ін.), традиційного довідково-пошукового апарату бібліотеки (Донецький фізико-технічний інститут, Інститут гідробіології, Інститут електродинаміки, Інститут мікробіології і вірусології, Інститут фізики).

Тільки 26, з представлених в Інтернеті, бібліотек НДУ мають власні веб-сторінки на сайтах установ. Практично кожна бібліотека подає на своїй сторінці загальну інформацію про типо-видовий склад бібліотечних фондів, їхній обсяг, особові книжкові колекції вчених (ГАО, Інститут біології південних морів, Інститут історії України, Донецький фізико-технічний інститут, Інститут електродинаміки), цінні видання XV–XIX ст. (ГАО, Інститут зоології, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології), переліки передплачених журналів і газет (ГАО, Інститут теоретичної фізики, Інститут ядерних досліджень, Фізико-технологічний інститут низьких температур та ін.), тематичні бібліографічні списки і списки нових надходжень (Інститут біології південних морів, Інститут літератури, Інститут проблем міцності, Інститут соціології, Інститут теоретичної фізики, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень, Інститут філософії та ін.), електронні книжкові виставки, присвячені ювілеям учених (Інститут зоології, Інститут літератури). Цікавим є досвід бібліотек Інституту біології південних морів та його одеського філіалу, Фізико-хімічного інституту, Карадазького природного заповідника і НІАЗ «Ольвія» з формування і представлення на веб-сайтах електронних репозитаріїв цих установ, які включають у себе повні тексти

праць співробітників цих установ, а також науково-інформаційних галузевих ресурсів, архівованих з всесвітньої мережі.

На жаль, лише 17 бібліотек * представляють на веб-сайтах установ або власних сайтах електронні каталоги до своїх фондів, хоча формують їх сьогодні 48 бібліотек НДУ [5], використовуючи при цьому автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи «ІРБІС», «УФД-Бібліотека», «Бібліотека-4». Бібліотеки Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології, Інституту проблем міцності, Інституту математики представляють свої ЕК на сайті НБУВ. Частина бібліотек надає можливість користуватися своїми ЕК лише у локальній мережі установ (Інститут прикладної математики і механіки, Інститут історії України, Інститут української археографії та джерелознавства) або безпосередньо в бібліотеці (Інститут геотехнічної механіки, Інститут фізики, Інститут географії, Інститут молекулярної біології і генетики). Решта бібліотек пропонує користувачам інформацію тільки про традиційний довідково-пошуковий апарат, зокрема характеристику наявних каталогів і картотек.

Поряд з власними електронними інформаційними ресурсами науково-дослідні установи, розуміючи пріоритетність забезпечення доступу вчених до онлайн-ресурсів провідних світових постачальників наукової інформації, пропонують відвідувачам своїх веб-сайтів користуватися їхніми БД, доступ до яких передплачує НБУВ. Серед них: наукові електронні бібліотеки на платформах ScienceDirect (понад 2 тис. журналів з восьмирічною ретроспективою) та EBSCOhost (БД Academic Search Premier, Library, Information Science & Technology Abstracts, MEDLINE, Newspaper Source, Inspec), найбільша загальнонаукова реферативна БД Scopus, колекція електронних версій журналів американських наукових товариств (American Chemical Society, American Institute of Physics, American Physical Society) і найавторитетніших

* Це бібліотеки ГАО, Інституту біохімії, Інституту гідромеханіки, Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології, Інституту електрозварювання, Інституту електронної фізики, Інституту зоології, Інституту колоїдної хімії та хімії води, Інституту математики, Інституту металофізики, Інституту проблем міцності, Інституту теоретичної фізики, Інституту фізики конденсованих систем, Інституту хімії високомолекулярних сполук, Інституту філософії, НДЦ індустріальних проблем розвитку, Радіоастрономічного інституту, Фізико-технологічного інституту, ФТІНТ.

наукових журналів світового репертуару (Nature, Science, Cell) [4].

Крім того, окремі наукові установи активно використовують повнотекстові і реферативні ресурси таких пільгових проектів, як AGORA, INTAS, HINARI, EPJAP, OARE, а також бази даних Science Nature, Springer, IAMS LIC, EURAS LIC, провідних бібліотек, наукових установ, патентних відомств, видавництв і інтернет-ЗМІ різних країн, проект «Відкритий архів» та ін. А бібліотеки Морського гідрофізичного інституту і Карадазького природного заповідника, завдяки співпраці зі світовою бібліографічною БД у галузі морських і водних наук ASFA, не лише представляють реферати статей вітчизняних науковців у цій базі, а й надають безоплатний доступ вченим своїх установ до усіх повнотекстових БД наукової інформації з морських і водних наук.

Отже, аналіз інформаційно-бібліотечних ресурсів, представлених на сайтах НДУ, виявив їх чисельність і досить широкий спектр: монографії, збірники, матеріали конференцій, наукові звіти, довідкові та навчальні видання, автореферати дисертацій, препринти, статті співробітників, електронні видання, електронні бібліотеки та репозитарії установ*, власностворені бібліографічні і повнотекстові БД тощо. Однак, різноманітність підходів до подання, хронологічних меж, актуальності та доступності для користувачів не дає змоги бібліотекам НДУ кооперувати зусилля з налагодження системи інформаційного забезпечення науки на новому, більш високому рівні.

Тому у найближчій перспективі вважаємо за доцільне:

- організувати систему моніторингу веб-сайтів НДУ з метою глибшого вивчення стану відображення на них бібліотечно-інформаційних ресурсів;
- розробити уніфіковані проектні рішення представлення в електронному середовищі бібліотечно-інформаційних ресурсів, зокрема у визначенні меж загальнодоступного інформаційного забезпечення (рівня розкриття тексту у рівнозначних БД), розширенні пошукових та інформаційних можливостей, створених науковими установами і бібліотеками, електронних архівів та ін;

* Організація репозитаріїв проводиться в рамках міжнародного проекту «ОДИНИСЕТ».

- виробити типові рішення щодо створення бібліотеками НДУ їх власних веб-сайтів або веб-сторінок на сайтах установ з урахуванням критеріїв, що характеризують їхній контент, зовнішній вигляд і сервісні можливості; підготувати науково-методичні матеріали з цього питання;
- координувати діяльність з Інформаційно-бібліотечною та Науково-видавничою радами НАН України;
- націлювати наукові установи і підпорядковані їм бібліотеки на формування корпоративних електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів у межах секцій або відділень НАН України;
- залучати бібліотеки НДУ НАН України до участі у галузевих інформаційних консорціумах, що дасть їм можливість співпрацювати із закордонними організаціями, брати участь у створенні єдиного інформаційного простору, отримувати або надавати доступ до інформаційних ресурсів та ін.

Список використаної літератури

1. Гендина, Н. И. Официальный веб-сайт: проблемы отражения в открытом информационном пространстве основных функций библиотеки как социального института [электронный ресурс] / Н. И. Гендина, Н. И. Колкова, О. И. Алдохина // Шестнадцатая Международная конференция «Крым 2009: Библиотеки и информационные центры в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса». – М.: ГПНТБ, 2009. – URL:http://www.gpntb.ru/win/enter_events/crimea2009/disk/97.pdf. – Название с экрана.
2. Госина, Л. И. Библиотечно-информационные ресурсы на сайтах НИИ РАН [электронный ресурс] / Л. И. Госина // Новые информационные технологии в информационном обеспечении науки: сб. науч. тр. – Электронные данные. – М.: ГПНТБ.– Режим доступа: <http://www.benran.ru>. – Название с экрана.
3. ДСТУ 2874-94. Системи оброблення інформації. Бази даних. Терміни і визначення. – Чинний з 01.01.96. – К.: Держстандарт України. – 1996. – 38 с.
4. Інформація про використання передплатених онлайн-науково-інформаційних ресурсів установами НАН України у 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/online-2009/result.html>. – Назва з екрану.
5. Робота бібліотек науково-дослідних установ Національної академії наук України в 2008 році: Інформаційно-аналітичний огляд / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; авт.: В. П. Здановська, А. А. Свобода, Н. І. Смаглова, Г. І. Солоіденко; відп. ред. О. В. Воскобойнікова-Гузєва. – К., 2009. – Вип. 14. – 176 с.